

Örök barát a Felvidékről: Mikszáth Kálmán

Mikszáth Kálmán (1847-1910)

Pósa Lajos barátai, íróársai között legközelebb Mikszáth Kálmánt érezhette magához. Annak ellenére így van ez, hogy gyakori találkozásairól aránylag keveset tudunk. De Pósa minden fontos életútbeli változásánál feltűnik Mikszáth segítő keze. Az első a közös – rimaszombati – diákkor, amely mindig életre szóló kapcsolat két ember között. A másik a szegedi „találkozás” hiszen Mikszáth maga helyett Póstát javasolta a Szegedi Napló szerkesztőségébe, s ezzel egy időre nyugalmat és biztonságot hoz a költő életébe. Harmadjára pedig ő írta az első bírálatokat Pósa első versesköteteiről, elősegítve így is barátja karrierjének megindulását. És őt is ott találjuk majd a Pestre érkező Pósa baráti körében, még ha nem is lesz gyakori látogatója az Otthon körbeli Pósa-asztalnak.

Pósának immáron harmadik kötete jelent meg 1883-ban, s ez már a Szegeden kiadott második kötet volt. Mikszáth Póstától kaphatta, bizonyára egy szelíd levél kíséretében, hogy nagyon örülne egy recenzióknak a Pesti Hírlapban. Mikszáth már ekkor befutott ember, híre már Európa-szerte olvasottá tette. Elfogadott nemcsak az irodalom, hanem a politika belső köreiben is, parlamenti karcolatai példátlan népszerűséget hoznak szá-

mára. Tőle és egy vezető pesti politikai lapban közölt ismertetés már nagy segítség lehetne a hírnévvel még mindig csak kacérkodó költőnek.

Ez az ismertetés több mint egyszerű kedvtámasztó a magyar olvasóknak. Ebben benne van Mikszáth a maga teljességében, benne Nógrád, Gömör és Szeged, benne a baráti szív és nem kevés zseniális előrelátás Pósa jövőjével kapcsolatban. Ráadásul pedig a mikszáthi publicisztika egyik remekelése, amely Pósatól függetlenül halhatatlan írásmű lett.¹ (Fel is vette Mikszáth gyűjteményes kötetébe is!)

Az írás első érdekessége a szegedi évek újságíró gyakorlatához vezet. Ez pedig éppúgy érvényes Pósára, mint a hajdani Mikszáthra. Szegeden s általában vidéken nagyon nehéz ellenzéki újságírást végezni, mondja Mikszáth, mert általában elég kevés az előfizető és az olvasó, s azok többsége is mindig kormánypárti. Konkrétan a szegedi árvíz utáni újjáépítésre gondol, amelyet Tisza Lajos kormánybiztos vezetett, s aki kitűnően végezte a dolgát, de Mikszáthnak hivatalból csipkednie kellett volna a lapban, mint ellenzéki újságírónak. Ugyanakkor, ha ebből elege van s általában az egész szegediségből elege van, akkor hát van másik megoldás is – amelyet Pósa igen aktívan gyakorolt -: a kávéházba kell menni újságírás helyett. „Ha az embernek nem akaródnak írni, és ha van valami mondanivalója, hát lecsaphatja a tollat, bemehet a Ströbl kávéházba, az összes előfizetők ott ülnek a márvány asztalok mellett, elmondja nekik előszóval.”

Gyakorlatilag nyomon tudjuk követni kapcsolatukat eddig az évig, még ha mikszáthos megfigyelésben is, ugyanakkor ismerve az életrajz ide vonatkozó tényeit, amelyek megfelelnek a mikszáthi felsorolásnak. Ezek a közös pontok az író szerint: Pósa utána született, utána járt a rimaszombati iskolába, ugyanazon padban ült mint ő, most ugyanazon asztalnál írta verseit, amelynél ő dolgozott. Innen már csak egy lépés a folytatás: ő követi majd Mikszáthot a parlamenti karcolatok írásában is.

Ezt követi Mikszáth lírai vallomása a közös szülőföldről. Amely annyiban közös természetesen, hogy Palócföld része Szklabonya és Radnót is. S amely valóban költők szülőföldje, hiszen itt élt Tompa Mihály, Adorján Boldizsár, Tóth Ede és persze Pósa Lajos is.

Az ismertetésben végül szó esik magáról a kötetéről is, a recenziók íratlan szabályai szerint: dicséret és egy kis bírálat. Dicséretet kapnak az Apró történetek, amelyek Mikszáth szerint is Pósa költészetének legjobb darabjai, friss, üde költészet, mintha „odalehelte” volna a költő a papírra ezeket. „Tarkán váltakozó színekből kötött mezei virágok, egyszerűek és ízlésesek, s bizonyos harmónia van köztük, mely elénk tükrözötteti írójuk szelíd, borongó kedélyét és jó szívét. Ha egyéb se volna ezeken kívül a kötetben, akkor is számot kellene annak tennie irodalmunkban.” A bírálatot egy odavetett szó erejéig a kötet *Vegyesek* című ciklusának versei kapják, ezeknek már kevesebb az irodalmi értéke, mondja Mikszáth. (Kivéve talán *A radnóti harangláb* című verset, amely valóban megmaradó része az életműnek.)

És itt fogalmazza meg először azt, ami lehet, hogy Pósat elgondolkasztotta, költészetét más irányba indította el. Azt tudniillik, hogy a kötetben közreadott gyermekversek a könyv legértékesebb részét teszik ki, s ezek írásában Pósa „már úgyszólván mester”. Majd a végső tanulság: „Mit Pósa e nemben produkál, az annyira a gyermekvilág kedélyéhez van szabva, hogy alig van egy írónk is, aki utána tudja csinálni.”

Az ismertetés végére hagyja Pósa személyiségének a megjelenítését mikszáthi módón, kedves, ironikus szavakba csomagolva. Hogy Pósa egészen más, mint a hasonló életkorú, titáni hangulatú és harsányságú pályakezdő költők. S megállapítása pontosan fedi Pósa személyiségének alapvető elemét: a szerénységét, szelídségét. „Ő az első fiatal poéta mindazok közül, akiket az emberiség ösmert, aki hallatlan szerénységében a saját nevét is kicsinyítve ejti ki.

- Én Pósi vagyok - szokta mondani némelykor a bemutatásoknál.

Eddig mosolyogva hagyta rá minden ember. De ha így halad, nemcsak hogy egész Pósa lesz, de még nagyító jelzőt is kaphat a neve mellé."

Nyilvánvaló, hogy ez a bíráló messzemenőn felbátorította Pósat, hogy az általa is legjobbaknak tartott gyermekverseiből szerkesszen egy kötetet, amelyet majd 1884-ben jelentet meg *Dalok, regék* címmel. (Minden kötete eddig és még sokáig természetesen saját költségére jelent meg). S ki más-hoz fordulna támogatásért, mint Mikszáthhoz. Egészen pontosan előszót kér tőle. Mikszáth levelet ír neki, levélbe öntött előszót. Bizonyára emlékezett rá, hogy a Petőfi Társaságba való felvételekor a társaság által kiadott *Brézói ludak - A saját ábrázatomról* című kis könyvéhez Jókai is hasonló formában, illetve tartalmában azzal lényegében megegyező módon írt ajánlást. Most hasonlóval viszonyozza, s ebben ne a „semmibe sem kerül, tehát dicsérem” gesztusát lássuk, hanem a valóságos, a baráti szeretettől elfogult, de mégis reálisan ítélkező irodalmi szándékot. Maga az előszó 1883 végén, december 24-én keletkezett, tehát a nyomdába adás már az új esztendő első napjaira esik. Mikszáth írása az első értékelése Pósa Lajos induló gyermekköltészeti világának, annak sajátosságainak.

„Kedves Barátom! Megkértél, hogy előszót írjak a könyvedhez. Minek? Abban a világban, ahová a te könyved megy, nem kell neked bemutatás s legkevésbé éntőlem, akit ott nem ösmernek.

Szívemből örülök, hogy ideiglenesen áthurcolkodtál az öreg olvasóktól (nagyon szűk itt a mi szállásunk), s azoknak a romlatlan tiszta gyermeklelkeknek dalolsz olyan szépen, mintha csak a bölcső rezgésének volna édes szavakba rakott folytatása.

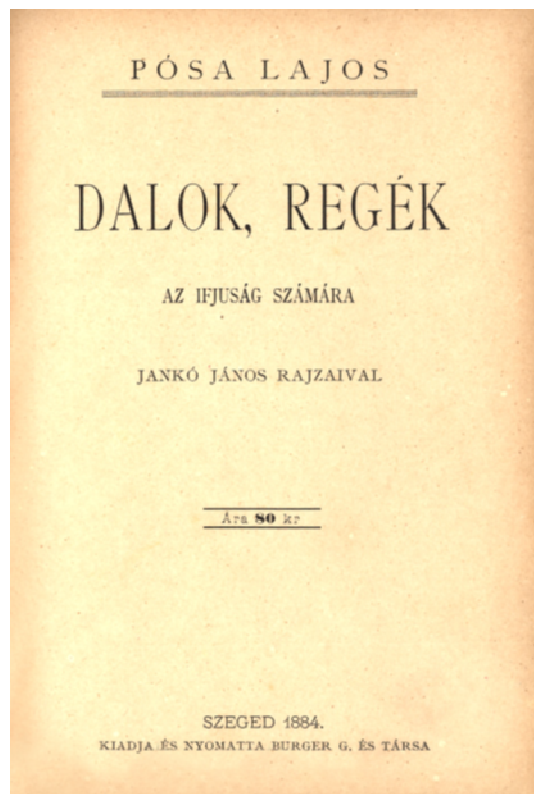
„Ma már nincsenek apák!” - mondá nemrég egy ismerősöm tréfálkozva.

„Apák még vannak - felelte a másik ismerősöm szomorúan - de nincsenek gyerekek!”

Igaz-e az? Félek, hogy igaz.

S ha gyermekek nincsenek többé, - férfiak se lesznek többé.

Írj, kérlek, minél többet ilyeneket, hátha a mese és gyermekdal odaviszi nekik a friss gyönyörök ama forrásait, amelyeknél a mi apáink gyermekkorukban oly sokáig időztek, s olyan nagyon megizmosodtak, s amelyek mellett a mai gyermekek vasúton rohannak el: hátha a korai érettség nyegleségeit eldobják s felülnek a lenézett vesszőre, hogy jókedvűen nyargalásszanak rajta, mert ez az egyedüli paripa, mely sohasem veti le lovagját, s melyen utolérhetetlen élvezet ülni."

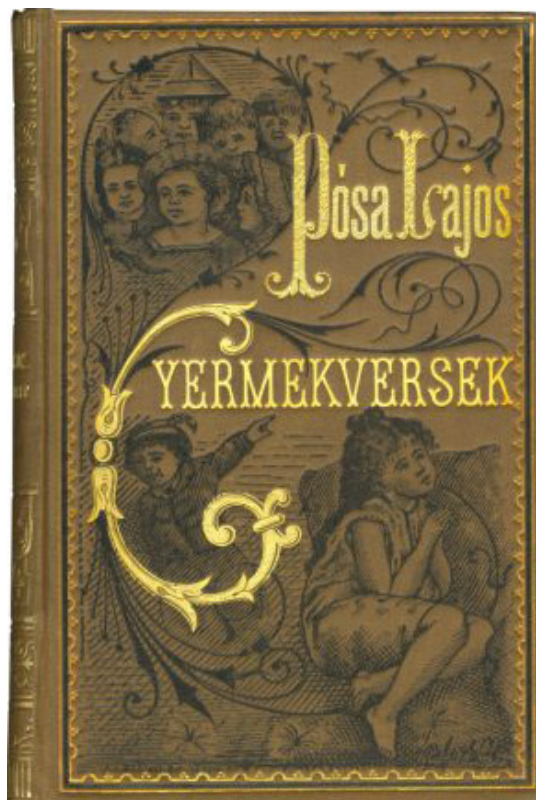
Pósa Lajos első gyermekverskötete. Ismert egy későbbi, illusztrációk nélküli kiadása is [1887?]

Egyértelmű kijelölése ez a követendő Pósa-útnak. Elérkezett az ideje a magyar nyelvű, igényes és színvonalas gyermekköltészet megteremtésének. Ha nincs gyermekirodalom, nincs gyer-

mekolvasó. Ha nincs gyermekolvasó, nem lesz felnőtt olvasó és felnőtt irodalom sem. Mindezeknek a kiindulópontja tehát a magyar gyermekirodalom léte. S ehhez alapvetően Pósa ért a legjobban, eredményei már elismertették, és folytatnia is kell ezt az utat.

Pósa természetesen folytatja, és 1886-ban megjelenik a *Gyermekversek* c. kötet, amelyet Mikszáth megint ismertet a Pesti Hírlapban.² Mint korábban is, Mikszáth nemcsak a kötetéről szól, hanem a gyermekirodalomról, annak hazai szükségességéről. Sőt, első ízben fogalmazza meg a saját gyermeknovelláinak alapvető szellemiségét: a gyermekek világa a legbonyolultabb lelki állapot, amelyről írni a legnehezebb feladat. Ehhez majd modellként persze saját gyermekei szolgálnak, de talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk, hogy erre a témára éppen Pósa Lajos versei, illetve az abból lesűrhető gondolatiság vezette.

Mindenesetre ebben az ismertetésben csak az elismerés hangján szól a kötetéről. Ugyanakkor egyértelműen elmarasztalta a modern kort, amely a gyermekek romlatlan világát is tönkreteszti. Tréfás példázatokkal ugyan de arra hívja fel a figyelmet, hogy egy túlságosan racionális világban elvesz a mese, elvesz a gyermeki lélek. („A pici szörnyetegek már a bölcsőben realisták.”) Ha a kisgyermek már egészen korán csak a praktikus-ságról, az előretörésről, az érvényesülésről hall, örökre elvesz belőle a legfontosabb: az örök gyermeki. „A modern nevelés elrontotta gyermekeinket” – írja 1886-ban! Éppen ezért nagy jelentőségű, hogy van egy magyar költő „aki fogja magát és a gyermekek hangján szólal meg, oly természetesen, mintha csak a kis teremtések zümmögését, gagyogását rakta volna össze édes behízelt szavakba.” Azaz a kötet és Pósa legfőbb értéke: van magyar gyermekirodalom! Nem vesszük át a német, angol műveket, nem akarunk úgy írni, mint ők. Pósa megtette a legtöbbet: „lement magához a forráshoz, a gyermekekhez – azaz hogy nem jó szót használtam, mert *felment*. Aki közel áll a gyermekhez, közel áll a mennyhez.” Két ver-

A kötetet Bloch Gyula (?-?) illusztrálta

set is közöl mutatóként bemutatásában: *Tarisznya*, *botocska* és *A kis Peti*. Ez utóbbit annak érzékeltetésére, hogy Pósa milyen nagy gondot fordít a hazafias érzés megjelenítésére verseiben.

Összességében Mikszáth nagyon rossz véleményel van a társadalom gyermekképeréről. Úgy véli, nem gondoskodnak a gyermekről úgy és annyit, mint más országokban. „Enni-inni adnak neki, de a szellemi tápláléktól megvonják.” Ennek ellensúlyozására most már itt van Pósa Lajos, akinek új könyvét minden magyar iskolában is ajánlani kellene.

Azzal együtt, hogy Pósanak az első kötetét a kritika váltakozó elismeréssel fogadta. A gyermekverskötetét pedig némi elutasítás övezte. Valószínűleg az elsőnek kijáró értetlenség az oka ennek. Hiszen a gyermekirodalom szükségességét mindenki megfogalmazta, de senki nem akar-

ta művelni. A Vasárnapi Újságban megjelent kritika 1886-ban a *Gyermekversek* kötetet bemutatva elismeri Pósa érdemeit: „e kötettel is jó szolgálatot tett irodalmunknak, mely a gyermekeknek való költészetben talán a legszegényebb.” Majd hozzáfűzi az ekkor induló kritikai észrevételek alapszövegét: „Pósának van érzéke a naiv és egyszerű iránt s meglehetősen elleste, ami a gyermekeknek tetszhetik, ámbár sokszor túllő a célon: a naivval az együgyű határait érinti, sokszor mókázik az ízléstelenségig s így abba a veszélybe esik, hogy ami neki leginkább tetszik, nem fog tetszeni a gyermekeknek. Mert mint a nép, úgy a gyermek sem szereti, ha nagyon gyerekesnek vagy épen együgyűnek tartják.” Ezzel együtt a kötet mindenképpen fontos, hiszen a gyermekirodalom rendkívül szegényes Magyarországon „ezért a gyermekes apák és anyák figyelmébe ajánljuk”.

Az irodalmi kapcsolatokon kívül kettejük személyes barátsága is megmaradt és tartós lett, olyan, mint gyermekkorukban. Ennek egyik emlékét egy közös összejövetelen éppen Pósa vette elő a zsebéből. Egy Mikszáth-kézirat volt, egy vers, amelyet Mikszáth rimaszombati diák korában írt, és Pósa emlékebe eltett. Egy diákkori köszöntő, amely meglehetősen furcsán hangzott, még Mikszáth is megütközve hallgatta:

*A mosolygó élet
Távol legyen tőled
Minden jó mi vagyon
Kerüljön, de nagyon
Kísérje léptedet
A gyász emlékezet
A szívedbe légyen
Keserűség, szégyen.*

Mikszáth kis gondolkodás után rájött a vers érdekességére, s kérte Pósa-t, emlékezzen rá, van ott egy megjegyzés, amely alapján a verset olvasni kell. Azaz ketté kell vágni és összeilleszteni.

Így már mindjárt másképp hangzik, ismerte el Pósa a társaság nevetése közben:

*A mosolygó élet kísérje léptedet,
Távol legyen tőled a gyász emlékezet,
Minden jó mi vagyon, a szívedbe légyen.
Kerüljön, de nagyon, keserűség, szégyen.*

Ez a játékos, rímelő versengés később is megmaradt közöttük. Megőrizte a szegedi újság például egy 1882 őszi, novemberi látogatás emlékét is. Mikszáth pesti barátaival érkezett Szegedre, megmutatni nekik, hogyan áll az új Szeged építése. Vasárnap este szegedi barátai látták vendégül a pesti kompániát. Az Oskola utcai Hungária szálló éttermében a hagyományos rend szerint zajlott minden: kell egy kis halászlé, rendes nevén paprikás hal, egy kis karcos, azaz borocska s a végére vidám felköszöntők. Huszonöt szegedi barát nevetett a jobbnál jobb rigmusokon, köztük Enyedy Lukács, Felmayer János, Pillich Kálmán, stb. A muzsikát mindehhez persze Erdélyi Náci zenekara szolgáltatta. Pósa Lajos is megszólalt a végén, ő soha nem hagyott ki egy lehetőséget sem alkalmi verselésre. Hosszú rigmusából, amelyben mindenkire sort kerített, Mikszáthra három szakasz is jutott:

*De van itt egy másik, kinek neve: Kálmán,
Nem strózsákon alszik, de koszorún, pálmán,
Virginiája is babérfa levele,
Ki őt nem szereti: Le vele! Le vele!*

*Ismeri őt cseh, svéd, muszka, német, angol,
Hírneve külföldön mindenütt csatangol.
Róla szól dicsőség harsány trombitája, –
Hanem azért palóc minden porcikája.*

*Hiába szállt föl a Parnassz tetejére,
Le-lekivánczik hozzánk Szögedébe,
Mert nagyon szereti a hal- és lábikrát,
Ki lenne ez más, mint a mi tótunk, Mikszáth!*

Egy esztendő múltán, 1883 augusztusában Mikszáth Szegeden – ahová elég sűrűn utazott, hiszen szívéhez közel álló baráti kör maradt a városban – az Aranyoroszlán vendéglőben egy baráti vacsorán vett részt. Több köszöntő után, amelyben Mikszáthot éltették, Pósa egy alkalmi rigmussal köszöntötte, amelyet már másnap reggel minden elfizető olvashatott a Szegedi Naplóban:

*Vagyon a világnak sok remek tájéka,
Ahol csupa szépről kuruttyol a béka.
Kákova, Soroksár, Róma, Jeruzsálem, –
És hol úgy köszönnek, hogy: alejkum szálem!
Velence se kutya, Párizs is megjárja,
Milánónak sincsen hamarosan párja.
Palicsra is futnak, Rohitschra is lótnak, –
Mégse tetszik egy sem ez a „jó palócnak”.
Szegedet tartja ő egyedül csak szépnek,
Hol nekiront a por a tudónek, lépnek.
Egyet-egyet gondol... s beül a vagonba,
Ideszalad hozzánk, nem pedig Londonba.
Az Isten éltesse ezt a jó palócot!
Halál ne kapja be még, mint a gombócot.
Bámulja cseh, német, angol, svéd és dalmát
Érje meg hírneve aranylakodalmát!*

Meg kell említeni egy olyan verset, amelyet nem vidám baráti hangulat, hanem a gyász és az együttérzés fogalmaztatott Pósaival. Mikszáth kisfia emlékére írta. Jánoska ő, akinek halála utáni egy évi szenvedés végén, kiírva magából a fájdalmat Mikszáth megalkotta a világirodalom egyik legmeggrázóbb novelláját: *A ló a bárányka és a nyúl*. Pósa Lajos Mikszáth *Jancsika emlékére* címmel írt egy verset, tele fájdalommal.

*Volt nekem egy kis pajtásom,
Úgy szerettem, úgy sajnálom!
Mikor a kelő nap
Csókját hintette szét:
Akkor hunyta ő be
Kedves, okos szemét.*

Utolsó találkozásuk is Szegeden történt. Az egész ország ünnepelte a 40 éves írói jubileumát tartó Mikszáthot, és Szeged sem maradhatott ki ebből a sorból. Mikszáth már ekkor nem volt túl jó egészségi állapotban, és egyedül csak Szegedre utazott le barátaihoz. A városháza közgyűlési nagytermében január 9-én tartotta a Dugonics Társaság a Mikszáth-ünnepélyt. A sok-sok köszöntő után Mikszáth mondott válaszbeszédet, amelynek végén lelkében összehozta Nógrádot és Szegedet, mondván: álmban mindig itt jár Szegeden. „És idehozom át a szülőföldemet, Nógrádot, hol pedig odaviszem át Szegedet a nógrádi mezőkre, és a kettő összeforr egy darabbá, egy szülőfölddé.” Pósa bizonyára nagy lelki megelégedéssel hallgatta barátja szavait, hiszen ő is így volt már ekkor Szegeddel és Gömörrel. De ő sem akart kimaradni az ünneplők sorából. Móra Ferenc nagy verses köszöntője után ő is mondott egy verset, amelyben annak örül, hogy Mikszáth-ról utcát neveztek el Szegeden, s ilyen sorokat olvashatunk benne:

*Már az igaz pajtás: ma nincs dicsőbb nálad,
Ahová csak nézel, babérerdő támad.
Még a futó szél is a neveddel játszik,
Tán az úristen is veled parolázik.*

(Fél esztendő sem telt el, s Mikszáth valóban belecaphatott Szent Péter kezébe, mondván: Visszahoztam az esernyőt.)

(In. Pósa Lajos, *a szelíd költő*, Siker^x Bt., 2006*)

¹ *Egy jó fiatal poéta*, 1883. május 28

² *Pósa és a gyermekek*, 1886. május 21.

A szerkesztő (KMJ) jegyzete:

* a monográfia azonos című fejezetének az *Albumlapok Pósa Lajosnak* c. kiadvány számára közlésre átengedett változata (20-25. p.) .